

egyetlen válasza, ami viszont egyből a világ jól-elrendezettsége fölött érzett örömként szólalt meg?

Úgy látszik, bárhonnán közelítjük is meg, a nevetés csakis a könnyedség megnyilatkozása marad, még akkor is, ha nem az Istené, hanem ahogy Jorge gondolta, az ördögé. De mivel az Isten az alkotás legnagyobb becsben álló szinonimája, a regény pedig az alkotás egy igencsak magas foka, nem tudok nem minden zsigeremmel abban hinni, hogy a nevetés eredendően a habkönnyű Jóistené, és övé a regény is, Dosztojevskijestül, olvasóstul, mindenestül.

Novák Éva

ANIMAL PLANET

„Sok van, mi csodálatos,
de az embernél nincs semmi csodálatosabb.”
(Szophoklész: *Antigoné*. Trencsényi-Waldapfel Imre
fordítása)

Évekkel ezelőtt egy kísérletben vettünk részt a fiammal. A kísérlet alatt fokozatosan emelkedett a pulzusszámunk, a vérnyomásunk, a homlokunk finoman verejtékezni kezdett, könnybe lábadt a szemünk (a kísérlet láthatatlan vezetői máig sem közölték velünk, milyen konzekvenciákat vontak le a látott jelekből).

Egy 1987-es filmet néztünk, magyar címe *Program X*, amelyben majmokkal végzett (különböző utalások szerint valóban megtörtént) kísérleteket mutattak be, a film nézőinek többségére valószínűleg a fent leírt, traumatikus hatást gyakorolva.

Mostanában derült fény egy gépkocsigyártó cég majomkísérleteire, amelyekben a kipufogógáz tesztelésére majmokat használtak. A hírre egyik ismerősöm reakciója ez volt: miért az állatokat kell csak sajnálni, amikor embereken is végeznek folyamatosan kísérleteket? A válaszlehetőségek leg-

egyszerűbbike: az emberek döntése, hogy kísérletekben vesznek részt, az állatok nem dönthetnek.

Nagyjából egy évszázad óta, amióta tudósok ráébredtek tesztalanyként való hasznosításuk fontosságára (elszórtan előbb is történtek kísérletek), nem dönthettek sorsukról állatok, és tételezzük fel, ez a jövőben sem történik meg. Pontosán nem tudható, hogy napjainkban a tudományos és üzleti világ, céljai érdekében mennyi és milyen jellegű kísérletet végez állatok felhasználásával, titkos vagy eltitkolt laboratóriumokban. Ki jár utána, ki törődik vele?

Robert Merle *Állati elmék* című, évtizedekkel ezelőtt megjelent könyvében még feltételezésként írja meg, mi történne, ha mit sem sejtő delfineket idomítanának be, hogy katonai kísérletekben közreműködjenek. Könyve megjelenésekor azzal kellett szembesülnie, hogy feltevése már realizálódott, az amerikai kormány valóban végzett ilyen kísérleteket. Jussi Valtonen *Nem tudják, mit cselekszenek* című könyvében az állatkísérleteket folytatók és a kísérleteket ellenzők szempontjait sorolja fel, a döntést az olvasóra bízva.

Semmi kétségünk nem lehet afelől, hogy az emberek az őskor óta használják az állatokat különböző célokra, elsősorban táplálékként, illetve munkaerőként. Ezoposz, Phaedrus, később La Fontaine is a legszelídebb módját találták meg a felhasználásnak, meséikben emberi tulajdonságokkal felruházott állatokon keresztül mutatták be az emberi élet rendszerét, viszonyait. Huszadik századi követőik közül Oya Baydar kísérletezik például hasonlóval, *Macskakaparás* című regényében, amelyben macskák mesélnek gazdáik helyett, gazdáik életéről.

Hannibál az elefántokat favorizálta, Caligula lovat nevezett ki konzulnak, de ezek szórványos esetek régi időkből, amikor állatok ritkán bukkantak fel a történelemről szóló mesékben. Az első világháborúban már több millió ló, több ezer kutya és postagalamb segítette a harcolókat a csatákban, önkéntesnek talán nem nevezhetően. A huszadik század első felétől a megmámorosodott kutatók az egerektől a majmokig, a nyulaktól a kutyáig annyiféle állattal, annyiféle cél érdekében kísérleteztek a kozmetikai szerek tesztelésétől a fertőző betegségeken át az űrhajózásig, hogy összegyűjteni is képtelenség.

A tudományos kísérletek mellett persze ott szerepelnek folyamatosan a hétköznapiak is, hétköznapi emberek kísérletei annak felderítése érdekében, mit bírnak ki az állatok. Meddig bírják, ha lépni sem tudnak, mert olyan szűk helyen tartják őket; hogyan fejlődnek, ha elhullott társaikkal vagy saját ürülékükkel etetik őket, meddig maradnak életben kétméteres láncon,

hetente egyszeri etetéssel? Hány állatot gyilkoltak, gyilkolnak meg a bundájáért, az agancsáért, az agyaráért, bármelyik testrészéért, nemtetszésből, babonából vagy csupán a vadászattól megmámorosodva? Hogyan zsugorítják az emberek megátalkodott igyekezettel az állatok életterét, avatkoznak bele életmódjukba, vetnek be gyilkos vegyszereket, telepítik át őket nem őshonos környezetbe, visszafordíthatatlan károkat okozva?

„Lapos és minden értéket tagadó ostobaság, hogy az emberi élet a legnagyobb érték. Az emberi élet csak alkalom értékek megteremtésére” – állította egy huszadik század eleji író. Milyen értékeket teremtünk mi a XXI. század elején?

Egy pszichiáter azzal a kijelentéssel nyugtatta egyik páciensét, aki bevallotta gyermekkorában elkövetett állatkínzásait, hogy gyermekként mindenki szadista. Ennek némiképp ellentmond a tény, hogy a felnőttkorukban az élővilág felé érdeklődéssel, csodálattal, szeretettel fordulók még/már gyermekkorukban sem éreztek vágyat élőlények kínzására. (Jótékonyan feledkezzünk most meg gyermekkorunk cserebogár-röptetéseiről vagy a giliszták optimista, mert sokasodásukat remélő feldarabolásáról.)

Gerald Durrell állatgyűjtő, állatvédő és író számtalan könyvének leggyakoribb mondata: a legszebb állat volt, akit valaha láttam. Jane Goodall, a neves csimpánzkutató a Gyökerek és hajtások mozgalom elindítója volt, s minden hírnevével a környezet- és természetvédelem korai gyakorlása mellett küzdött (sajnos, ez a mozgalom egyelőre egy kedves, itt-ott halkán felbukkanó kezdeményezés maradt).

Carl Gustav Jung feljegyezte, hogy miután Afrikában végignézte állatcsordák vonulását, rádöbbsent arra, hogy mi, emberek azért vagyunk itt a Földön, hogy tudatosságot vigyünk a létezésbe. Tekintsünk az emberiség történelmén végig, és hagyjuk, hogy némi kétely az állítással szemben belénk lopóddzon.

Ha azt hallottam valakiről, nagyon emberi, mindig zavarba jöttem, mert nem tudtam, jóra vagy rosszra gondoljak-e? – tétovázott egy barátom sokunk nevében. Latolgatunk életeket, értékeket, fontossági sorrendet, aztán félbehagyjuk. Sorolunk vágyakat, Albert Schweitzerét akár, aki szerint olyan korlátok nélküli erkölcsstanra lenne szükség, ami kiterjedne az állatokra is, mosolygunk Einsteinon, aki arra inspirál, hogy tágítsuk ki könyörületességünk körét, s öleljük keblünkre az összes élőlényt, s a természet minden gyönyörűségét.

Ember és állat kapcsolatáról számtalan könyv, film született, realistikák, megkönnyeztetők, végletesen érzélgősek, letehetetlenek, mint Jack London,

Erich Knight, Rudyard Kipling, Fekete István könyvei – ezért is döbbenetes, hogy egy mostanában közzétett, általános iskolások kötelező és ajánlott olvasmányait felsoroló listában nem található olyan olvasmány, amely akár érintené a témát.

Milyen könyveket olvastak, milyen filmeket néztek a mostani majomkísérlet kitalálói, végrehajtói, tartanak-e otthon állatot, egyáltalán közelébe jutottak-e állatoknak mindezek előtt? (Ismerik-e az olvasók a debreceni egyetem kétéves kutatásának eredményét, melyből kiderült, hogy a rovaroknak is van személyiségük? Mihez kezdenének ilyen és ehhez hasonló állításokkal?)

Milyen személyiségünk van nekünk, a létezésbe tudatosságot vivő embereknek? Igazat adjunk-e ismerősömnök, aki elégtelennek véli az emberek védelmét, és eltúlzottnak ítéli az állatok védelmével foglalkozó törekvéseket?

Megvédhetők vagyunk-e mi, amikor úgy dönthet bárki, akinek rengeteg pénze van, hogy kiló a világűrbe egy autót, saját termékeit reklámozandó?

Ugyanaz a milliárdos teszi ezt, akit napjaink egyik legfontosabb véleményformálójának titulált nemrégiben egy vagy több napilap, és aki 115 vezető tudóssal és információs cégvezetővel együtt petíciót írt alá a jármű kilövése előtt hetekkel (!), amelyben azt követelik, állítsák le a gyilkos drónok, automatizált fegyverek fejlesztését a világon.

Bármelyik állam dönthet hosszú évtizedek óta úgy, hogy űrhajókkal, kutatószondákkal szennyezi a világűrt, a következményeket korrektül fel nem mérve, hiszen a következmények jelenleg felmérhetetlenek (de ne tagadjuk le az első, második és többedik űrrepülés hírére kitörő, tudatlan örömmünket, amikor következmények végiggondolása nélkül örülhettünk még). Az amerikai űrkutató hivatal most ajánlott fel egymillió dollárt annak, aki kitalálja, a Marson hogyan lehet energiát előállítani. Aktuális hír az is, hogy az egyik ország már eltervezte, hogy selyemhernyó-tenyésztést végez majd a Holdon, amelynek felszínén jelenleg 181 ezer kilogramm szemét található, az eddigi kísérletek szemete. Az űrben szabadon keringő szemetek mennyiségét felbecsülni sem tudják. Nem muszáj persze az éterbe szállni, hogy hasonló információkra akadjunk; a Mount Everestet takarító csapat most szállított le nyolc és fél tonna szemetet a hegyről.

Eltűntek-e a hajdani mesék hajdani óriásai, akik azt üvöltötték: ember-szapot érzek?

Stephen Hawking a Föld globális túlmelegedése és túlnépesedése miatt kb. száz évet adott még a földi életnek, aztán – tanácsolta – új bolygót kell keresni.

A globális felmelegedésről és más tapasztalásokról megfogalmazott bizonyított állítások sem győzik meg azokat a politikusokat, akik a tények tagadását találják a legrövidebb távú megfelelő megoldásnak.

Tengerekben kialakult úszó szeméttvárosok, megfélemezhetetlen fakivágások, erdőirtások (statisztikai adatok szerint a Földön percnként 40 futballpályányi terület!), természetidegen anyagokból való építkezések, egyszerű használatos, le nem bomló holmik gyártása és szétdobálása: ki figyel oda? Tudósok kísérleteznek az 1940-es években elterjedt és kontroll nélkül felhasznált, szemétté átlényegült műanyagok eltüntetésével, most éppen műanyagevő baktériumokkal és más praktikákkal. (Más tudósok ezzel párhuzamosan negyvenkétezer éves férgek rekonstruálásán ügyködnek, ismét a következmények felmérése nélkül.)

Aktuális hír, hogy a méhekre veszélyes növényvédő szereket végre betiltaná az Európai Unió, de az agrovegyipari lobbierőket fontosabbnak tartó négy ország ezt nem szavazta meg. Felmérhetetlenül sok vétó háttérben állnak lobbierőkként, szinte mindegyik mögött ezek az érdekek állnak.

„Közönyös a világ... az ember / Önző, falékony húsdarab, / Miképp a hernyó, telhetetlen, / Mindég előre mász s – harap.” (Arany János)

Követhetetlen, hova tűnnek el az irracionális túltermelés, klónozás és más taktikák okozta árutöbbletek. A 60–70 évesek emlékezhetnek arra, hogy iskolásként, évtizedekkel ezelőtt gyűjtöttek az Afrikában és Ázsiában éhező gyerekeknek. Megmagyarázhatatlan, miért vannak még mindig éhezők a Földön több milliónyian (ha megmagyarázható, hol a magyarázat?).

Az emberek elenyészően kicsi töredéke aggódik a világ jövője miatt (jó hír ez a jelenben élést hirdető profétáknak). Itt-ott felbukkan valaki, aki büszke arra, hogy havonként fél kilogramm szemetet produkál csak, másvalaki, aki kiköltözik valami pusztaságba, hogy ősei életmódját gyakorolja, más, aki csak meghatározottan szűk táplálékpalettáról válogat, ismét más, aki az ökológiai lábnyom kiszámításának elméleteit sorolja.

Itt-ott zöldpártok alakulnak, hogy furcsa képződményként, ha szövetségesre nem találunk, a politikai periférián vesztegeljenek. Működnek persze környezetvédő szervezetek, legismertebbként a hárommillió magánszemély támogatta Greenpeace. Sem a módszereiket és eredményeiket elismerők, sem az ezeket vitatók nem tudhatják, az ő működésük nélkül hol tartana a világ.

A többség, komfortszintje növelése érdekében, mindent feláldoz. A jövőt is, utódaik élhető életét is.

Lionel Shriver *A Mandible család 2029–2047* című disztópiájának történetében a gazdasági és morális válságból kilábaló amerikai kormány személyi és személyes adatokkal ellátott chipeket ültet az emberekbe, páriaként kezelve a beültetést elutasítókat. A valóság ismét megelőzte a fantáziát, már napjainkban több ezren akadnak bizonyos országokban, akik önként vállalták a chipbeültetést.

Kísérletezünk magunkkal. Kísérletezünk a Földdel. Kísérletezünk a világgűrrel. Kísérletezünk állatokkal, növényekkel. Az élővilág csúcsának tartjuk magunkat. Páratlan személyiségeknek. Szelfiző mátrix-szövögetőknek. Gondolkodó, teremtő, erkölccsel rendelkező lényeknek gondoljuk magunkat. Nem ostoba állatoknak, akik vagyunk.